

Például Szingapúr

A PISA szám elé

Meghalt Li Kuang-jao. Addig Magyarországon nem sokat tudtunk róla. Most, hogy meghalt, számos újságcikk emlékeztetett, hogy ő volt a modern Szingapúr megteremtője. 1959 óta állt különféle demokratikus és kevésbé demokratikus formákban Szingapúr élén, és bebizonyította, hogy a mindennapi szorgalom, a lelkiismeretesen végzett aprómunka, a végletekig vitt becsület és egyszerűség csodákat tehet. Harminc év alatt a rongyos lakókkal és elszánt bűnözőkkel lakott lepusztult cölöp-városból olyan világvárost alkotott, amelynek nemcsak a turisták járnak a csodájára, hanem a nemzetközi tőke, a globalizált vállalkozás és a csúcspár is. Az egy főre jutó kevesebb, mint évi 500 USD nemzeti összterméket Szingapúr az ő ideje alatt 50 000 dollárra tornászta föl. A világháború és a japán megszállás utáni időkből a parkányok csapatostul rohagáltak a kikötő körül, ahol ma a világ egyik, ha nem a legnagyobb városépítészeti csodái állnak. Repülőtérét a Föld egyik legjobb – ha nem a legjobb – repülőtérének tartják, közlekedési hálózata, infrastruktúrája és szolgáltatásai évről évre tömegeket vonzanak. És ezek a tömegek építkeznek, fejlesztenek, beruháznak.

„2013-ban, 16 év után jutottam el ismét Szingapúrba. A változás döbbenetes volt. Szingapúr a jövő városa lett csillogó felhőkarcolókkal és olyan építészeti csodákkal, mint a szuperfák és a Marina Sands Bay szálloda. Ez utóbbi tetején, 200 méter magasan a kilátóból fantasztikus panoráma nyílik a városra. A legjobb este menni, amikor a fények varázslatosak. Ha valaki megengedheti magának, akkor legalább egy éjszakát szálljon meg ebben a szállodában, mivel a tetején levő 150 méter hosszú infinity medencében úszkálva a város a lábai előtt hever. A szuperfák 25-50 méter magas, növényekkel teleültetett műfák, mely közül kettő egy híddal van összekötve, ahova csekély belépődíj ellenében fel lehet menni és a lélegzetelállító panorámában gyönyörködni. Nem szabad kihagyni! Ez már a XXII. századot idézi.”¹

¹ (<http://utikritika.hu/szingapur>)

► Educatio 2015/2. Kozma Tamás: *Például Szingapúr*, 2–8. pp.

E csodáknak persze áruk van. Szingapúr, az Oroszlánváros (ez az eredeti szanszkrit neve) az illiberalizmus, ha van ilyen, csodája. Az alig több mint 700 négyzetkilométeres szigeten, a négy és félmillió lakos között szigorú fegyelem uralkodik, amelyet kültéri megfigyelő kamerák nyomatékositanak. Itt nincs bűnözés – az egykori kalózok és utódaik messzire menekültek –, nincs inzultus az utcán, nincs üvöltözés és tettlegesség a köztereken. Nincs korrupció – ezt a tengeren túli beruházók a legtöbbre értékelik (emlegetik is) –, de ráógumizás sincs, amit ugyancsak ők már nem értékelnek olyan nagyra. A nyilvános helyeken való dohányzás, de még az evés-ivás is súlyos büntetést vonhat maga után, s a kamerák még átvitt értelemben sem “hunyják be” a szemüket. A drogozás halálbüntetéssel jár (ott nem törölték el), a kihágások fenyítéssel (botozás). Ha túl forró a kávé, az eladó térdre esve kér bocsánatot, az eladott és megvett árucikket is illik két kézzel, apró meghajlással átadni-átvenni.

“Este, mikor visszaértünk, meglestük, mit is nem szabad, nehogy már itt tényleg megbüntessenek. Amúgy nagyjából semmit se szabad, és ha észrevettem volna, nagyjából 300 ezer [forint] bírságnál tartottam volna a nap végére. Mondjuk, nem értem, mert erről senki nem szólt sehol, még ha figyelmeztettek volna a reptéren, hogy ha nem a zebrán megyek át, az egy százas [100 szingapúri dollár], vagy ha a piroson átmegyek, újabb százas, na, akkor megérteném....Ezek után tényleg rettegve lépek ki, sőt elő se veszem a metró közelében se a vizes üvegemet, nehogy itt aztán fizetessenek. Szegény itt élők kissé frusztráltak lehetnek, hiába az egy főre jutó GDP itt az egyik legmagasabb a világon, de meglestem, és átlagban boldogtalanok. Én is az lennék, ha semmit se szabadna tennem. Amúgy lehet, itt ilyen fura emberek élnek, mert olyan értelmetlen tiltások vannak, hogy csak na.”²

*

Az iskolákról nincs effajta turista vélemény, csak szakmai leírás. Li Kuang-jao és akik őt – demokratikusnak nevezett körülmények között – az ötvenes évek végén megválasztották (vagyis a lakosság többsége, a kínaiak), erről kiemelten gondoskodtak. Az angolszász, akkor már főként amerikai ihletettséggű oktatási rendszer szigorúan központosított, ragyogóan felszerelt, kiemelkedő infrastruktúrával – ahogy egy “zöldmezős” beruházáshoz illik, amelynek nem voltak számottevő helyi előzményei. Benne pedig szigorú, fegyelmezett, ugyancsak szorgos aprómunka folyik. A gyerekeknek szabad (!) alkalmanként egyedül is hazamenni az iskolából – többnyire azonban csoportosan kell, iskolabuszokban. Az iskola kora reggeltől délutánig tart. A matematika alapjait például, mint máshol sok helyütt Ázsiában, milliónyi apró gyakorlattal alapozzák meg. A matematika nyugati pedagógusai csak rázzák a fejüket: ez a milliónyi fejszámolás kiöli a képzeletet, tönkreteszi a kreativitást, akadályozza az innovatív gondolkodás kialakulását. Rázhatják a fejüket. A gyerekek reggel, délben, este nap, mint nap – 360 napon át egy évben – gyakorolják a fejszámolást fejben, kézzel, írásban, ha kell, két-három nyelven (kínaiak mellett indiaiak, malájok és arabok élnek Szingapúrban). Úgy, hogy ha álmukból fölébresztik őket, a szó szoros értelmében tudják folytatni az alapműveleteket.

² (<http://utikritika.hu/szingapur>)

Az így megtanult számolás olyan magabiztosságot ad, amely a középfokú oktatásba is elkíséri a gyerekeket, és még sokáig pótolni tudja a kreatív gondolkodást és az ún. "matematikai kompetenciát". Ezt nap, mint nap tapasztalni lehet, akár csak a fegyelmet az iskolában. A szingapúri iskolába nem visznek fegyvert magukkal a diákok (!), nem köpnek a földre, nem szemetelnek az osztályban, mindenekelőtt azonban keletiesen tisztelik a fölnőttet, a tanárt, a szülőt, az előljárót. A szingapúri iskolából még nem számúzték egészen a verést (a közfegyelmezésből sem), és Li Kuang-jao nem veszi jó néven (most már csak venné), ha visszabeszélnék neki.

Szingapúr – más kínai városokkal és országokkal együtt – 2003 óta következetesen a legmagasabban teljesít a PISA-teszteken. A 2012-es matematika eredmények sorrendje például a következő lett. (Az OECD-országok átlaga 500 pont.)

1. Sanghaj (613)
2. Szingapúr (573)
3. Hongkong (561)
4. Tajvan (560)
5. Dél-KOrea
6. Makaó (538)

A ma már gazdasági nagyhatalommá vált Korea a maga 554 PISA-pontjával a kínai lakosságú városok közé ötödiknek tudott csak beférni. Japán ipari csodáival, legmagasabb átlagkorú népességével és gazdasági potenciáljával Makaó után a hetedik helyen végzett (536 PISA-pont).

Ez sok mindent elmond a kínaiakról – közelebbről Szingapúrról is –, meg a PISA-ról. Az Oroszlánvárost, Li Kuang-jao mintaállamát azonban hagyjuk most. Bennünket a PISA érdekel.

*

A PISA korunk talán legnagyobb oktatáskutatói kihívása. Módszereit és eszközeit az 1960-es években készítette elő egy lelkes és elkötelezett kutatói csapat (az ún. IEA-vizsgálatok). Meg voltak győződve róla, hogy a statisztikai összehasonlítások, amelyeket a tanulók iskolai teljesítményeinek fölmérése tesz lehetővé, tényszerű oktatáspolitikát eredményez az ideológiákkal terhelt politizálás helyett. Technizált módszertanuk birtokában – elsőként alkalmaztak nemzetközi adatgyűjtést az iskolákban és számítógépet az adatfeldolgozásban – harciasan szembefordultak a hagyományos oktatásügyi komparatistikával, amely az oktatási rendszereket és az őket irányító oktatáspolitikákat történeti gyökereikből és társadalmi kontextusaikból igyekezett megérteni. Ehelyett a politikusok közvetlen befolyásolására törekedtek. Kimondva-kimondatlanul az járt a fejükben, hogy a "józan ész", meg az általuk fölsorakoztatott tények végül is meggyőzik a politikusokat. A fölvilágosodás késői gyermekei voltak.

Az 1960-as csapat célja és morálja elsősorban kutatói volt. Arra számítottak, hogy a megszólított kormányzatok fontosnak tartják az eredményeiket, és úgy kezdenek gondolkodni, ahogyan azt a kutatók javasolják. Hogy befolyásukat növeljék, kínos erőfeszítéseket tettek annak bizonyítására, hogy a tanulói teljesítményméréseknek közvetlen (vagy akár csak közvetett) hatásuk van a gyerekekre, a szülőkre, tanáraikra és tananyagaikra.

Azonban csalódnuk kellett. Számaik és grafikonjaik nem, vagy csak elenyésző hatással voltak a politikusokra és az általuk irányított rendszerekre.

Az "IEA-unokák" – azok, akik a PISA-vizsgálatokat az 1990-es években kezdeményezték és megszervezték – nem voltak ilyen emelkedettek és ennyire naivak. A globalizáció törvényszerűségeit követve azt tanulták meg, hogy a politikusokat meg kell fenyegetni, a kormányzatokra pedig nyomást kell gyakorolni, ha azt akarják, hogy a tanulmányi eredményérésekre odafigyeljenek. Az UNESCO – amely az 1960-as kutatói csapatot egykor befogadta és támogatta – erre alkalmatlannak bizonyult. Az alkalmas szervezetnek az OECD mutatkozott.

A PISA mint OECD vállalkozás többé már nem "akadémiai értékeket" követ; nem a kutatók vállalkozása. Ők csak közreműködnek. A PISA-vizsgálatok messze fölébe nőttek a tudományos közösségnek. A PISA-t nem a kutatói közösség tematizálja – a PISA tematizálja a kutatói közösséget: problémáit, beszédmódját, az érvényesülésüket, sőt alkalmasint az egzisztenciájukat is. Azt sugallja, hogy ahol van PISA, ott van csupán oktatáskutatás – és annyi a tudományos belőle –, mert ott adnak támogatást hozzá, és mert a nemzetközi tevékenység legitimálja a szakértőt a provinciális ellenállásokkal szemben. Azt is sugallja, hogyan illik bírálni a PISA-t (az adatgyűjtését, a földolgozását, a terjesztését). Sőt még azt is, ahogyan nem illik kritizálni – mert aki kritizál, az globalizálódó világunkat kritizálja, a "tényeken alapuló" oktatáspolitikát, a demokrácia és a liberális piacgazdaság értékeit. Ahol a PISA megjelenik, ott az oktatáskutatás – és az oktatáskutatók mint autonóm "tudományos közösség" – partvonalra szorul, partikulárisává válik, és ezzel kiiktatódik a vélt vagy valós nemzetközi tudományosságból.

Hogyan éri el ezt a fergeteges hatást a PISA? Mindenekelőtt azzal, hogy a tanulói teljesítménymérések eredményeit könnyen érthető és nemzetközileg összehasonlítható adatokba sűriti. A PISA-vizsgálatok – bár fölkínálják őket (újabb pénzért) –, többé már nem a kutatóknak készülnek további földolgozásra és tudományos vitákra, hanem a szakértők beavatott, technikailag fölkészített csoportjának, akik ebből politikailag "disszeminálható" terméket készítenek. A PISA-vizsgálatok eredményei – amennyit ebből a nyilvánosságnak földolgoznak és bemutatnak (magasan aggregált, komponált mutatók) – elsősorban az OECD tagállamok összehasonlítására szolgálnak. Arra, hogy mintegy "megversenyeztessék" őket (benchmarking).

A PISA-vizsgálatoknak ezt a hatását a média újszerű használatával sikerült elérni. A PISA szervezői mások előtt ismerték föl és kitűnően használják ki a modern média valószínűsítő és -teremtő erejét. A PISA-vizsgálatok első eredményeit médiafölhajtással, reflektorfényben, szinte sporteredmények módjára hirdetik ki. Vannak "vesztések", és vannak "nyertesek". Van ország, amely megdicsőül, mások pellengérré állítanak. Ez a versengés az OECD politikai nyomásgyakorlásának legfontosabb eszköze. Bevallott célja, hogy a PISA-vizsgálatokban résztvevőket ráébressze oktatásuk fejlesztésének kényszerére (az ezen kívüli célok még sokfélék lehetnek).

A kívánatos forgatókönyv szerint a PISA-eredmények kihirdetését alulról indukált politikai nyomásgyakorlásnak kell követnie, hogy akik részt vettek benne (az OECD tagországai), most már tényleg fogjanak hozzá oktatásuk átalakításához. A média azt sulykolja, hogy az ország lemaradásban van, mind többen leahagyják, csinálni kell végre valamit. A javuláshoz vezető utat és eszközöket a PISA szakértői meg is mutatják, ha hozzájuk fordulnak. Miközben a sajtó egyre hangosabb és mind célra orientáltabb, a beavatottak köre egyre szűkül, és egyre hierarchizáltabbá válik. S mint ilyenkor lenni szokott, ki-

alakul köztük az “új beszéd”, egy PISA-nyelv, amelyet már inkább csak a bennfentesek értenek, s amelyet elsajátítani a beavatottság látszatát kelti.

Bár a PISA-t – az OECD oktatásügyi tevékenységében való részvételt – gyakran összekötők a fejlett demokráciák értékeire való hivatkozással, a folyamat, amelyet főnőbb bemutatunk, antidemokratikus. A részt vevő országok és kormányai oktatáspolitikáját nem a választók preferenciái határozzák meg – mit szeretnének a szülők, a gyerekek, meg a pedagógusok –, hanem a nemzetközi versenyben való helyállítás diktálja. Bár a résztvevőknek külön fizetniük kell érte – OECD tagdíjuk ezt nem foglalja magában –, aligha engedhetnék meg maguknak, hogy kimaradjanak egy-egy PISA-mérésből. Annál is kevésbé, mert az Európai unió országértékelésekben szerepelnek az ország PISA-teljesítményei; s ezek az országértékelések többek között az unió támogatások egyik alapját képezik.

*

Vajon mit üzennek a PISA-mérések nekünk, oktatáskutatóknak itt, Magyarországon? A megszokott értelmezés szerint körülbelül azt, hogy a nemzetközi mezőnyben messze lemaradtunk az élvonaltól (2012: 477 matematika pont). Ezt visszhangozza a média, és ezt hallja vagy nem hallja meg, kapja, vagy nem kapja föl az oktatáspolitikai. Nem is ebben van vitánk a PISA-val, hanem a hasznosulásával és az értelmezésével.

Ugyan mire bizonyíték, hogy a szingapúri iskolák és gyerekek – vagy akár sanghajiak, hongkongiak, tajvaniak, makaóiak – újra meg újra az első helyeken végeznek a PISA-fölmérésben? Vegyünk egy szigetet, hozzunk létre rajta egy elzárt városállamot? Teremtjük meg ott a “munkára alapított” társadalmat? Telepítsünk még több kamerát metrón, bevásárlóközpontokban, utcán és köztereken? Térítsük vissza a fiatal nemzedékeket az elődök, ősök, felnőttek és előjárók tiszteletére? Netán gyakoroljuk a szorzótáblát, és ha nem megy, akár verjük is a gyereket?

Azt hisszük, Szingapúr példája arra figyelmezteti az elkötelezett PISA-szakértőt, hogy a PISA eredményeit mennyire nem szabad az “iskola mérnökeként” interpretálni. Bár minden tiszteletünk a tudásé és a tapasztalaté, amely a PISA-mérések mögött mára fölhalmozódott, a PISA-eredményeket csak a résztvevők társadalmi és kulturális kontextusában volna szabad értelmezni. A szingapúri pontszám és a magyar pontszám mögött más és más gyerekek, iskolák és társadalmak állnak. Más hagyomány, más politika, más kultúra. Ez annyira nyilvánvaló, hogy fölösleges is volna hangoztatni. Ha nem valami egyoldalú “PISA-pártiság” uralkodnék máig a szakértők körében, alig-alig hagyva utat egy tágabb, távolságtartóbb és kritikai PISA-értelmezésnek, amely ezt az egyébként kiemelkedő vállalkozást valóságos összefüggéseibe helyezi vissza.

Ez a távolságtartóbb és kritikai értelmezés nem korlátozódhat a PISA-eredmények lekicsinylésére, mint ahogy fölnagyításukra és túlhangsúlyozásukra sem. A PISA-vizsgálatok egészét kell néznünk: magát a vállalkozást, annak kezdeményezőivel, finanszírozóival, megrendelőivel és fölhasználóival együtt. A PISA-vizsgálatok akkor kapnak új, kibontakozó értelmet, ha a technokratikus és menedzseri szemlélet helyett (vagy legalább mellette) teret kap egy átfogóbb értelmezés is, amely a PISA-t a maga történeti és politikai összefüggésében látatja.

A tágabb összefüggések fölvezolására vállalkozik az EDUCATIO[®] jelenlegi száma. Nem a PISA iránt elfogult kiadványok mennyiségét kívánja szaporítani, se nem a PISA-

ellenes publicisztikát; mindkettőben itthon is, más országokban is van elég. Hanem az elemző PISA-értelmezésekhez kíván hozzájárulni. A tanulmányokat, amelyeket itt közlünk, ezzel a szándékkal válogattuk össze. Vannak köztük, amelyeknek a szerzői mélyen meg vannak győződve, hogy a PISA-vizsgálatok, ha pontosabban értelmezzük őket, még további tanulsággal járhatnak; olyanokkal, amelyekkel az oktatáspolitikai Magyarországon máig sem hajlandó szembesülni. Mások a PISA-vizsgálatok hiányosságaira mutatnak rá, amelyek a dizájn-jából – eredeti megtervezéséből, politikai szándékából – fakadnak, s amelyek miatt a PISA-eredmények csak fönntartásokkal és csak szűkebben értelmezhetők. Ismét más tanulmányok pedig a PISA-kritikához járulnak hozzá. Rávilágítva arra, hogy amit az 1960-as évtized pedagógiai kutatói mint nemzetközi kutatást kezdeményeztek, mára messze túlnőtte őket is, tudományos közösségeiket is. Beleépült egy nemzetek fölötti oktatáspolitikai eszközrendszerébe, amelyből, úgy tűnik, nincs menekvés.

Nem azt várnánk olvasóinktól, hogy foglaljanak állást, kinek van igaza. Csupán értelmiségi kalandra invitáljuk őket. Próbáljunk együtt szembenézni azzal, ahogy a PISA, benne az oktatás egész ügye a viharosan globalizálódó világgazdaság egyik kulcskérdésévé vált. Mert ez maga is valóságos kaland.